

TÜRK EDEBİYATINDA AİLE

1. TÜRK ROMANINDA AİLE

⊠ «Biz ki her mevcudu yıktık, gayesiz bir fikr ile;
Yıkmadık bir şey bıraktık.. Sade bir şey: Aile.
Hangi bir bünyânı mahvettik de ıslah eyledik?
İşte viran memleket! Her yer delik, her yer deşik!
Bunların tamiri kabil... Olsa ciddiyet, sebat;
Lakin, Allah etmesin, bir düşse şayet âilât
En kavi kollarla hatta kalkamaz imkânı yok!
Kim ki kalkar der onun hayvan kadar iz'anı yok!»

⊠ Mehmed Akif Ersoy

- ❑ Özel ya da korunaklı alana karşılık gelen aile, toplumsallaşmanın en önemli aracıdır. Birey öncelikli olarak aile içinde sosyalleşir, gelenek değerleri ilk olarak ailede üretilir ve aktarılır. Mikro bir toplum olarak değerlendirilen aile, geleneği, dayandığı toplumsal düzeni ve kültürü geleceğe taşıması ile aynı zamanda siyasal bir kurumdur da.
- ❑ Bu açıdan özellikle modernleşme süreci başta aileyi etkiler. Söz konusu değişim modeli, kendine “modern” adını verirken öncesinde kalan unsurlar da “gelenek” olarak adlandırılır. Bu da bir tür tarihsel kırılmanın kapısını aralar. Weber’in “ezeli geçmişin iktidarı” olarak tanımladığı gelenek, toplumun hafızasında yer alan uyma ve kabul etme kutsiyetiyle ortaya çıkan göreneklerdir aslında.
- ❑ Bir değerler, inançlar, semboller ve ritüellerle ilişkili pratikler bütünü olarak ifade edilebilecek olan gelenek, nesilden nesle aktarılabilen, zaman içerisinde değişen ve dönüşen şartlara uyum sağlayabilen bir yapıya sahiptir. Bunu da en hızlı aktarabilen kurum ailedir.

-
- ❑ Özellikle Tanzimat'la birlikte başlayan çağdaşlaşma hareketlerinin yetersiz görülmesi, toplumun Batı karşısında geri kalmışlık durumu, Cumhuriyet dönemindeki modernleştirme hareketlerini hızlandırmıştır. Toplum zihniyetinin kökten değiştirilmeden yapılacak her türlü hamlenin yetersiz kalacağı düşüncesi, modernleştirmenin geleneğin karşısına yeni bir form olarak çıkmasını sağlamıştır. Bir yandan eskinin muhafazası bir yandan modern kurumların meydana getirilmesi metodu bu evrede geçerliliğini yitirir. Çünkü devlet örgütlenmesinde ikili bir yapı ortaya çıkaran bu sistem, modernleşmede radikal adımlar atmaya zorlaştıracaktır.
 - ❑ Böylece yeni idare, eskiyi tamamen tasfiye ederek yerine yeniyi ikame eder. Bu da siyasi, tarihi, ekonomik, kültürel hemen her alanda bir "yeni" yaratma çabası demektir. Dünü, bugünü ve geleceği olmayan bir tasarruf içinde hareket eden sistem, geçmişle hesaplaşmadan, geleceğe yeni bir biçim vermeden topluma dayatılmış bu da derin bir yarılmayı beraberinde getirmiştir.
 - ❑ Bu ikame ediş şekli toplumun en önemli birimi olan ailede başlamış, özellikle okul, devlet iktidarını temsil eden bir kurum olarak ailenin eğitim işlevine de ortak olmuştur. Batılı anlamda eğitim veren aktörlerin devreye girmesiyle aydın ile geleneksel halk kitleleri arasındaki mesafe açılmış, özellikle yatılı okullar aile ile bireyin arasına alınmıştır. Böylece geleneksel ailenin çocuk üzerindeki etkisi azaltılmaya çalışılmıştır.

-
- ⊠ Bu bağlamda kullanılan enstrümanlardan biri de edebiyat eserleridir. Özellikle roman bağlamında bakılacak olursa Tanzimat'tan itibaren Türk romanı, aile yapısını daha Batılı bir formda kodlayan, geleneksel değerlerden uzaklaştıran, özellikle post-modern metinde neredeyse tamamen gereksiz bir şey hükmüne vardırıan hatta bireyi kendilik değerlerinden uzaklaştıran bir yapıya dönüştürmüştür.
 - ⊠ Tanzimat'tan günümüz romanına gelene kadar sistematik bir dönüşüme şahit olunmaktadır. Bu evrede kadının konumunun değişmesi Batılılaşma serencamıyla doğru orantılı olarak kadın-erkek ilişkilerini, dolayısıyla aileyi de ciddi anlamda dönüştürecektir.

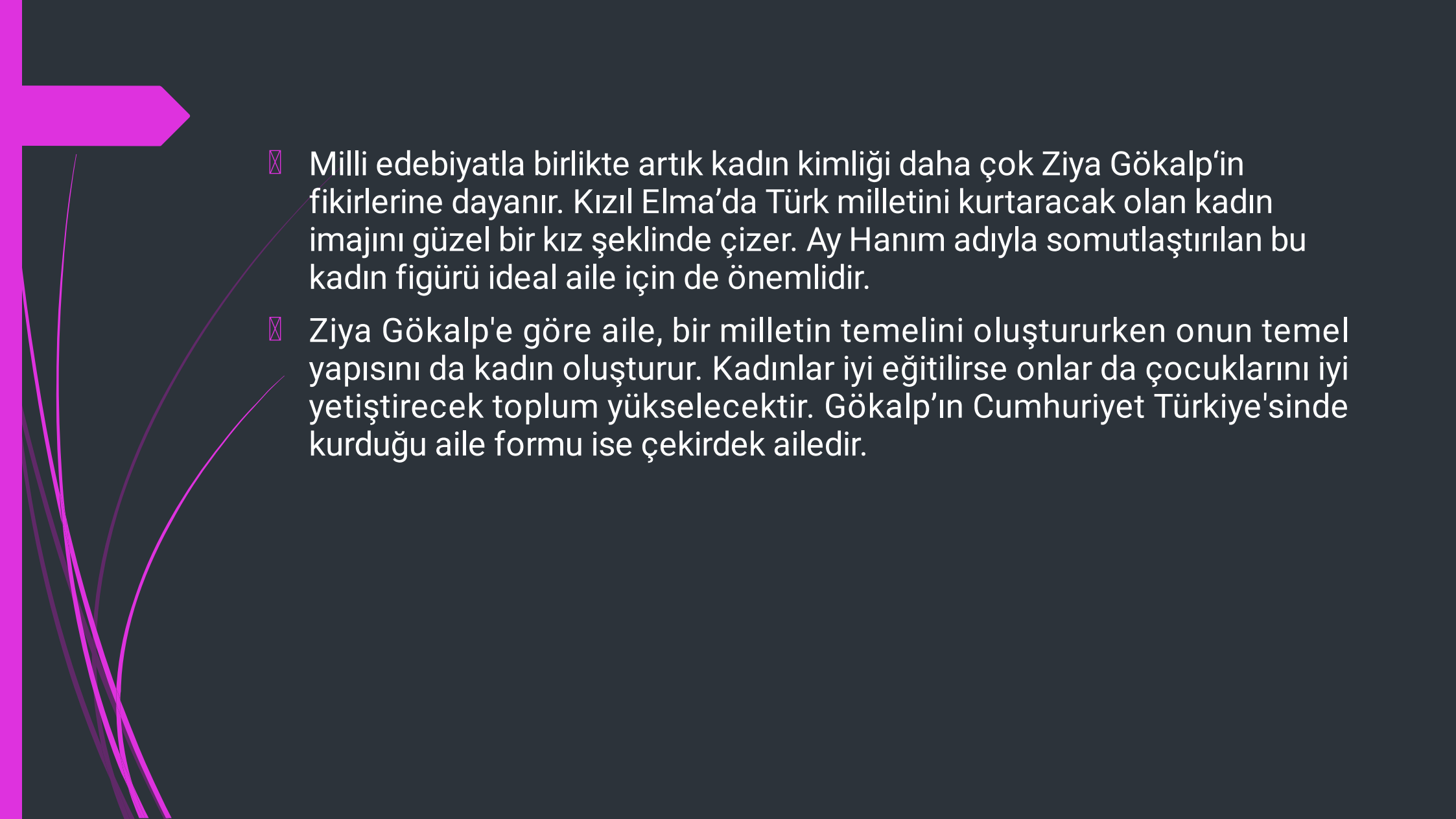
⌘ Tanzimat dönemi sanatçıları hikâye roman arası kaleme aldıkları metinlerde görücü usulü evliliğin yanlışlığı, gençlerin tanışarak evlenmelerinin gerekliliği, anne ve eş olarak kadının eğitiminin önemini işlemişlerdir.

⌘ Şinasi'nin Şair Evlenmesi, görücü usulü evliliği eleştirirken Namık Kemal de özellikle İntibah'ta aile konusuna değinir. Ahmet Mithat Efendi'nin Felsefe-i Zenân adlı eseri dönemin ilk feminist metnidir ve dönemi için oldukça ütöpiktir. Fâzıla, Zekiye ve Âkile üzerinden geleneksel evlilik anlayışı eleştirilir ve evliliğin, ev işlerinin kadını entelektüel açıdan zayıflattığı, erkeklerin kadınları duygusal olarak yıprattığı işlenir. Evlenmeme kararı alan kadınlar aşka da karşıdırlar. Erkeğin yerine konulacak en değerli şey kitaplardır. Fâzıla küçük yaşlarında yanına aldığı Zekiye ve Akile'yi, kültürlü birer anne veya kocalarına layık birer eş olmaları için değil, hayatı daha iyi anlayabilmeleri ya da sadece okuma zevkini tatmaları için yetiştirmektedir.

- ❑ Genel olarak Tanzimat dönemi romanlarında anneler iradesiz, silik, babalar oğullarıyla ilgilenmez, çocuklar doğu batı arasında sıkışıp kalmış yalnızlaşmış tiplerdir.
- ❑ "'Batılılaşma' maceramızda en son değişen ve bu konuda fikir beyan edenlerin ifadesiyle 'bozulan' ailedir. Fakat romancılarımız gerçek aileler yerine sun'î, kurmaca demiyorum, aileler yarattıkları için bizi daima bozuk ve sağlıklı olmayan ailelerle karşı karşıya getirirler. Dolayısıyla gerçek Türk ailesinin bu ilk romanlarımızda ele alındığını göremiyoruz." diyor Kazım Yetiş.
- ❑ Bu dönemde aile bağlamında örnek aile yoktur. Babalar ölmüş, anneler silik, oğullar arayış içinde, safahat alemlerinde, onulmaz aşkların peşinde hayatlarını tüketirler. Kızlar ise anlatılmaya bile değmez.
- ❑ Romancıların erkek olması ve kadın hikayelerinden haberdar olmamalarının bunda payı büyüktür. Batılılaş ve aydınlanma fikrinin yanlış anlaşılması da buna eklenebilir.

-
- ❑ İkinci meşrutiyet döneminde ise gerçek anlamda romanın hayatımıza girmesiyle aile konusu da aşk ile birlikte anılmaya başlar. Halit Ziya'nın Aşk-ı Memnû, Mehmet Rauf'un Eylül ve Saffet Nezihî'nin Zavallı Necdet'i gibi bireyin kendi isteğiyle aşk evliliği yaptığı ve bunun olumlandığı romanlar olarak karşımıza çıkar. Özellikle gayr-ı meşru aşk, ihanetle birlikte anılmaya başlanmıştır.
 - ❑ Bu dönem romanlarında ev ve aile sıklıkla bir savaş alanı olarak konumlanır. Kin, kavga, kıskançlık, rakiplik, yasak aşk, sahte tavırlar dikkati çeker. Bu evredeki eserlerde mekan genelde İstanbul, aileler de konaklarda yaşayan zengin gruplardır. Toplumdan uzak, tamamen Batı formu üzerinden konular işlenir. (Madam Bovary, Genç Werher'in Acıları, Vadideki Zambak gibi eserler örnek alınır.)

-
- ❑ Yine bu evrede Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın anlayışına göre «aşk çılgınlık sayılabilecek korkunç bir cinsel tutkudur ve kısa zamanda doyuma ulaşarak söner.» Romanlarında ihanetler birbirini izler. Ona göre aşk evliliğe temel olamaz çünkü geçicidir.
 - ❑ Sanatçıya göre kadının ve erkeğin tercihi bir çeşit doğa kanunudur. Doğanın türü sürdürme yasası. Aşk insana mutluluk getirmez. Aksine insanı arzularının esiri yapar. Ona göre birbirini aldatmayan karı- koca yok gibidir. Bu yüzden serbest aşk bir çözüm değilse de doğaya daha uygun ve daha az zararlıdır. (Natüralist, Hümanist ve Pozitivist bakış)
 - ❑ Bu dönem romanlarında şu veya bu şekilde bozulan, dağılan, harap olan veya en azından zarar gören aileler vardır. Bu aile tipleri ne eski ne de yenidir. Hatta aile bile değildirler.

-
- ❑ Milli edebiyatla birlikte artık kadın kimliği daha çok Ziya Gökalp'in fikirlerine dayanır. Kızıl Elma'da Türk milletini kurtaracak olan kadın imajını güzel bir kız Őeklinde izer. Ay Hanım adıyla somutlaŐtırılan bu kadın figürü ideal aile için de önemlidir.
 - ❑ Ziya Gökalp'e göre aile, bir milletin temelini oluŐtururken onun temel yapısını da kadın oluŐturur. Kadınlar iyi eğitilirse onlar da çocuklarını iyi yetiŐtirecek toplum yükselecektir. Gökalp'in Cumhuriyet Türkiye'sinde kurduğu aile formu ise çekirdek ailedir.

- ❑ Bu dönemde Ömer Seyfettin, kadınlar konusunda kararsızdır. Kadınlara pek güvenmez, farklı milletlerden kadınlarla evlenilmesini doğru bulmaz, kadın ihanete yatkındır, onlar adi ve ruhsuzdurlar. (Bahar ve Kelebekler, Harem, Horoz, Çirkin Bir Hakikat vb)
- ❑ Bu dönem romanlarında bazen de kadın yozlaşmanın ve çöküşün müsebbibidir. Yakup Kadri'nin Sodom ve Gomore, Peyami Safa'nın Fatih-Harbiye gibi.
- ❑ Özellikle başka milletlerden kadınlarla evlenmek yine olumsuzlanır. Onların misyonerlik çalışmalarına vurgu yapılır. Müfide Ferit Tek'in Pervaneler romanı gibi.
- ❑ Kadının bu yozlaşması aileyi de etkilemekte, dönem romanlarında aile ya dağılmış ya da yıkılmış konaklar gibi virane olmuştur. (Yaprak Dökümü, Kiralık Konak, Fahim Bey ve Biz gibi.)

-
- ❑ Kazım Yetiş'in dediği gibi: "Romanımızın dağılan, bozulan, bozuk, hasta, hastalığa yakalanma süreci yaşayan aileler arzı endam ederler. Böylece romancılarımız hem düşündüklerini, arzu ettiklerini romanlarında bir hayat olarak sunmuş olurlar hem de toplumu değiştirme yolunda gayret sarf ederler; bunu da başarırlar. Bunun için de yaratılan ailelerin çoğu sunîdir, toplumu, bizi, bizim insanımızı ve ailemizi aksettirmez."
 - ❑ 1946 sonrasında özellikle 1950 ile gelen dönemde toplumun gelişmesi için önemli bir rol biçilen aile yapısı romanlarda daha olumlu formlar üzerinden anlatılmaya başlanır.
 - ❑ Özellikle 1980 sonrasında kadınlar sosyal hayata katılan, aile yaşamındaki geleneksel rollerinden uzaklaşmış, daha modern ve Batılı bir biçimde karşımıza çıkarlar.
 - ❑ Bu evrede «Hidayet Romanı» adıyla kodlanan metinlerde inançlarına bağlı geleneksel aile formları da karşımıza çıkar.

- ❑ 1985 sonrası postmodern anlatılarla birlikte aile kavramı ütopyik bir forma evrilir. Nüfusun hızla çoğalmasına karşı aileler az çocuklu olmaya özendirilir. Yasaklamalar gelir. Doğum denetim yolları geliştirilir. Doğumlar izin belgesi ile yapılır. Bazen de tamamen yasaklanır. (Gülten Dayıoğlu'nun Işın Çağı İnsanları, İlhan Mimarodđlu'nun Yokistan Tasansı'nda, Sabri Gürses'in Boşvermişler vb.)
- ❑ Ya da özel eğitim almış görevliler doğan bebekleri bilimsel yöntemlerle analiz edip üstün zekalı olanları ayırırlar, onları insandan uzakta özel yetiştirirler ve kendi projelerinde kullanırlar.
- ❑ Bu ütopyik kurgularla beraber bu dönem romanlarında aile olma kavramı yerini bireyin kendi sınırsız özgürlüğüne bırakır. Aile yapısı ve değeri eleştirilir. Akrabalık ilişkilerine yer verilmez daha çok alaya alınır. (Ağabey, kardeş, teyze vb kavramlar aşığılanır.)

Doğu geleneğinden kısmen kopamamış eserler	Batılılaşma dönemi	Modern ve Post-modern evre
Evlilik kararı aileler tarafından alınır.	Gençlere bırakılır.	Evliliğe gerek yoktur, birlikte yaşanır.
Evlilikte sevgi temeli vardır.	Sevgi hızla biter, mutsuz birliktelikler yaşanır.	Birey için tek önemli şey kendisidir. Başkasına katlanmasına gerek yoktur.
Kavga daha az.	Kavga var ama kol kırılır yen içinde.	İlk kavgada yollar ayrılır. Modern birey değerlidir.
Yaşlı erkek-genç kadın evliliği var.	Daha dengeli bir durum söz konusu.	Yaşlı kadın-genç erkek evliliği var.
Birkaç kez evlenme söz konusu.	Aldatma ve bunu gizleme çabası var.	Gizleme gereği duymadan yaşanan çoğul ilişkiler var.
Erkek sadakatsiz.	Kadın sadakatsiz.	Sadakat kavramı yok.
Daha az boşanma hadisesi var.	Aldatıldığını bilmesine rağmen boşanmayan zayıf erkek tipleri var.	Boşanıp eski eşle birlikte yaşama var.
Çocuğa daha geleneksel, iyi bir eğitim aldırma.	Çocuğa daha Batılı bir eğitim aldırma.	Genelde eğitim açısından sorunlu çocuklar, problemlili okul hayatları.
Ahlak algısı yüksek kadın tipleri.	Daha Batılı, geleneksel değerleri aşağılayan kadın tipi.	Ahlak kavramına inananmayan kadın tipi.
Kalabalık aile.	Daha az çocuklu aile.	Çocuksuz aile.
Otorite babada.	Otorite kadında.	Kontrolsüz bir aile yapısı.

-
- ❑ Türk romanının aileye bakışındaki bu değişmeler dikkate alındığında gelenekle ilişki düzeyini ayarlayamamış olan modern ve postmodern sistemlerin, toplumun fertlerini bir kimlik ve katılım krizine soktuğu ortadadır. Zimmerman'ın tarif ettiği tröst aileden domestik aileye yapılan bu geçiş bireyi yalnızlaştırırken öteki olma haline sokacaktır. Yani tröst ailede önemli olan bütünlük ve otoriter yapı domestik ailede eşitlikçi, bir yandan da herkesin öncelikle kendini önemsemiği bir forma bürünmektedir.
 - ❑ Oysa bunun tam aksine geleneksel aile yapısı, geğmişi ana taşıırken geleceği de inşa eden bir yapıdadır. Bu bir yasalaştırmayı da beraberinde getirir. Shils'in dediği gibi gelenek, "yeniden hayata geçirmeye/yasalaştırmaya kılavuzluk eden model/tarz'dır." Bu açıdan gelenekle uyumlu bir modernleşme biçimi toplumu bütün unsurlarıyla kuşatacak dikey değil yatay bir ilerleme sağlayacaktır.

- ⊠ Gelenekle uyum sağlamamanın en değerli yollarından biri de aile mefhumunu korumak ve değerler ekseninde yozlaştırmadan yaşatmaktır. Dıştan içe doğru bir yarılma ile derinleşen “yeni” algısının karşısında aileyi canlı tutarak geleceğe yürümeğ medeniyetimizi devamlı kılacaktır. Abdülhak şınası Hisar’ın Fahim Bey’inin dediği gibi:
- ⊠ “İyi bir terzinin bize giydirdiği esvaplar yalnız vücudumuza geçmiş ve onun şeklini tadil etmiş sayılamaz. Onlar elbette maneviyatımıza da geçer ve tabiatımıza, ahlakımıza da tesirleri olması tabiidir.”
- ⊠ şu halde yeni sistemlerin elbisesini giyerken bilmeliyiz ki onların ruhunu da giyinmiş oluyoruz. Bu açıdan aileyi korumak ite genişleyen birlikteliğin dışa bir kabuk örmesini sağlayacaktır. Ve kabuk üzerine giyilen elbise ruha sirayet etmeyecektir.
- ⊠ Unutmamalıyız ki “Herkes gökte yıldız arayan müneccimler gibi yaşar. Hâlbuki herkes yolunda açılan bir çukura düşecektir.” Öyleyse gelecek nesillerin önüne hayal ettikleri yıldızları çıkarabilmek için başta aile olmak üzere değerleri geleceğe aktarma adına gayret göstermek gerekmektedir.

☒ Kaynakça

- ☒ Canbaz Yumuşak, F. "Osmanlıdan Cumhuriyet'e Türk Romanında Aile Kurumu ve Ütopik Romanlarımızda Aile". *Muhafazakâr Düşünce*. S. 31. 2012. s. 155-176.
- ☒ Hisar, A. Ş. (1941). *Fahim Bey ve Biz*. İstanbul: Hilmi Kitabevi.
- ☒ Shils, E. (2003). *Gelenek*. (H. Arslan, Çev.). Doğu Batı, 25, 101-131.
- ☒ Weber, M. (1993). *Sosyoloji Yazıları*. (T. Parla, Çev.). İstanbul: Hürriyet Vakfı Yay.
- ☒ YETİŞ, Kazım, (2002), "Türk Romanında Aile", *Hece Türk Romanı Özel Sayısı*, Mayıs-Haziran-Temmuz, S. 65/66/67:271-74.

TÜRK EDEBİYATINDA AİLE

2. TÜRK ŞİİRİNDE AİLE

- ❑ Türk halk şiiri türlerinde aile teması sıklıkla türkülerde karşımıza çıkar. Türkülerde aileyle ilgili kavramlara ve böylelikle halk kültüründe ailenin konumu hakkında bilgilere de rastlanmaktadır. Ailenin kurulmasını sağlayan evliliği (kına gecesi, düğün), çocukların doğumunu, aile bireylerinin gurbete gidişini ve ölümünü konu edinen çok sayıda türkü vardır.
- ❑ Türk ailesinin türkülerde işlenişine bakıldığında, anne-baba ve çocuk sevgisi, yurt-yuva hasreti, ayrılık, gurbet, nasihat, gelin gitme, askerlik vb. konuların ön plana çıktığı görülmektedir. Bebekleri uyutmak ve övmek/okşamak için söylenen türküler “ninni”, ölenlerin arkasından söylenen türküler “ağıt”tır. Bazı türküler, aile bireylerinin birbirlerine karşı besledikleri duyguları ifade ederken bazıları da iyi dilekleri ve öğütleri içermektedirler.

«Bir yaşında sürüm sürüm sürünür

İki yaşında adım adım yürünür

Üç yaşında balım şirin dillenir

Dört yaşında söylemeye söz ister.

Beş yaşında hürüm hürüm (.....)

Altısında uşağınan dövüşür

Yedisinde dişlerini değişir

Sekizinde her gediğın düz ister.

«Bebek seni belemedim

Tıkır tıkır sallamadım

Bir gününü göremedim

Nenni bebek nenni neni.

Oduncular ufak eder odunu

Havaslandım goydum adını

Zalim felek aldırmadı dadını

Nenni yavrum nenni neni.»

Ağıtlar, acı ile ortaya konulmuş Őiirlerdir. İnsanları acıya sevk eden hadiseler ve durumlar ise oldukça çeŐitlidir. Başta ölüm olmak üzere, hasret, mutsuzluk, tabiatta ve çevrede insana hüzün verici bir durum, millî felâketler vs. hep ağıda konu olabilecek hususlardır. Özellikle aile hususunda üç şekilde karşımıza çıkar:

Kına türküleri

Gelin türküleri

Duvak türküleri

«Ađ elime mor kınalar yaktılar
Kaderim yok gurbet ele sattılar
On iki yaşımda gelin ettiler
Ağlar ağlar gözyaşıımı silerim.»

Türkü gibi Türk insanıyla en fazla bütünleşen türlerden olan manilerin aile ortamında kullanımları biraz daha geniştir. Çekirdek aileden ziyade, geniş aile içinde, gelin-kayınvalide, gelin-görümce, eltiler vs. arasında kullanımı daha yaygındır. Ayrıca ailecek yapılan işler, komşuluk ilişkileri, gidilen düğünler, geleneksel kutlamalar gibi ortamlarda mani söyleme geleneği vardır.

Öğüt, nezaketlice hiciv gibi işlevleri de olan maniler, kültürel aktarımın edebi örnekleridir. Manilerin geçmişte, yeni ailelerin kurulması, evlenecek gençlerin tanışması ve ailelerin de katıldığı sosyal ortamlarda iletişim kurmasında önemli bir işlevi olmuştur. Bugün bu işlevlerini tam olarak yerine getiremiyor olmakla birlikte mani söyleme geleneği devam etmektedir. (Hececiler, Yusuf Ziya Ortaç)

Gelinin söylediği maniler:

«Çayırda ot yolarım
Parmağıma dolarım
Çok söyleme kaynana
Saçlarını yolarım.»

«Kazandaki iç bakla
Mevlâ'm yârimi sakla
Azrail gelir isen
Önce kaynanam yokla.»

Kaynananın söylediği maniler:

«Başı saçaklı gelin
İpten kuşaklı gelin
Dün geldin adam oldun
Leylek bacaklı gelin.»

«Oğluma çatacağım
Seni boşatacağım
Sırtına tekme vurup
Sokağa atacağım.»

Annenin önemine dair maniler de vardır:

«Ana başta taç imiş
Her derde ilaç imiş
Bir evlat pir olsa da
Anaya muhtaç imiş.»

«Kekliğim seker ağlar
Tüyünü döker ağlar
Anasız gelin olan
İçini çeker ağlar.»

Klasik dönem şiirinde anne, daha çok Farsça mâder ve Arapça vâlîde sözcükleriyle anılır ve genellikle herhangi bir benzetmeye konu olmaz. Aşığın annesi genelde muğlâktır. Duruma göre çok çeşitli unsurların anne olabildiklerine tanık oluyoruz. Mesela anâsır-ı erbaa denilen her bir unsurun (toprak, su, ateş, hava) ayrı ayrı anne olduklarını görüyoruz. Çünkü âşık, ismi geçmeyen bir anne tarafından şefkatle ve gözyaşıyla beslenir. Aşığı gözyaşıyla besleyen bazen annesi, bazen de dadısıdır. Anne, klasik divan şiirinde sönük ve soyut tiplerden iken, modern şiirde somut karakteristik varlıklardan birisidir. Annenin eski ve yeni şiirde klasikleşmiş belli bir misyonu yoktur. Anne, eski şiirde ne kadar karikatürize bir varlıksa, modern şiirde o kadar sahici, somut ve yaşayan etken bir öznedir.

Klasik Őirde ise Őeyh lisl m Yahya, anneyle ilgili Şöyle bir imge çizer:

«Mehd-i Ő h  zre bin p etf l-i gonca Ő d-k m
Anları tahr kde der-k r olur b d-ı Őim l.»

Őeyhülislam Yahya, goncayı bebeğe, g l dalını beŐięe, kuzey r zg rını ise beŐięi sallayan anneye benzeter.

Klasik Osmanlı şiirinde en çok geçen tiplerden biri de çocuktur. Osmanlı döneminde çocuklarla ilgili müstakil eserler de yazılmıştır. İnsan hayatının bütün dönemlerini konu edinen yaşnâmelerde çocukluk dönemiyle ilgili özellikler yer alır. Bunun yanında lisan-ı sübyan adıyla çocuk dilinde yazılmış müstakil şiirler de mevcuttur. Yalnız bunların sanat değerlerinin düşük olduğunun altını çizmek gerekir. Ayrıca bazı mesnevilerde çocuklarla ilgili yazılmış bölümlere de rastlamak mümkündür. Leyla ile Mecnun gibi efsanevi aşk kahramanlarıyla ilgili mesneviler de kahramanların çocukluklarından itibaren başlar. Osmanlı sosyal hayatında çocuğun önemli bir yeri vardır.

Sosyal hayatta olduğu kadar şiirde de çocuğun önemli bir yeri vardır. Osmanlı şiirinde çocuğun olmadığı şeklindeki Oryantalist iddia hiç de doğru değildir. Çocuk, divan şiirinde genellikle Arapça tıfl sözcüğü ile karşılanır. Divan şiirinde çocuk bazen sevgilidir, çünkü onun çocukça davranışları vardır. Ayrıca aşığın gözünde hiç büyümediği için sürekli bir çocuk olarak kalmaktadır. Bazen de çocuk, aşığın bizzat kendisi olabilmektedir. Çünkü âşık/şair sürekli sevgilinin merhametinden yoksun olduğu için kendisini bir yetim olarak görür. Aşığın canı ve gönlü de çocuk sayılır.

Bu bağlamda divan şairi Hayâlî Bey, ihtiyarların çocuklaşmasını şu çarpıcı imgeyle verir.

«Tıfl gibi lû'b için bir hâne âbâd eylesek
Girmeden içine virân eylerüz âbâdumuz.»

Hayâlî Bey, bu beyitte ihtiyarların çocuklaşmasına dikkat çekerken, onların çoğu kez çocuklar gibi ne yaptıklarının şuurunda olmadıklarına vurgulama yapar.

Modern Őiire baktığımızda aile kavramı daha bireysel bir duygulanım olarak dikkati çeker. Özellikle anne imajı bu dönemde ağırlıklı olarak dikkati çeker. Annesini kaybeden sanatçılardan bu doğrultuda pek çok Őiir yazdığı görülür. Ahmet Haşim, Sensiz adlı Şiirinde annesiyle birlikte geçirdiği çocukluğundan şöyle bir kesit sunar:

«Annemle karanlık geceler bazı çıkardık.
Boşlukta denizler gibi yokluk ve karanlık
Sessiz uzatır tâ ebediyetlere kollar...»

Mehmet Âkif ise ağırlıklı olarak ruh dünyasını ören babasını şiirine taşır. “Fatih Câmii”, şiirinde babası ve çocukluğu hakkındaki şu bilgileri verir:

“Sekiz yaşında kadardım.

Babam gelir.

Bu gece

Sizinle camie gitsek çocuklar erkence.

Giderseniz gelin amma namazda uslu durun;

Deyip alırdı beraber benimle kardeşimi.

Namaza durdu mu, haliyle koyuverir peşimi,

Dalar giderdi.

Ben artık kalınca âzâde,

Ne âşıkane koşardım hasırlar üstünde!

Âkif, toplumsal konulara yer veren bir şair olarak ailenin önemini de şiirine konu eder. “Mahalle Kahvesi” şiirinde aile hayatıyla ilgili olarak şunları söyler:

“Hayât-ı âile isminde bir ma’îşet var;

Sa’âdet ancak odur...

Dense hangimiz anlar?

Hayât-ı âile dünyada en safâlı hayat,

Fakat o âlemi bizler tanır mıyız hiç?

Heyhat!

Sabahleyin dolaşıp bir kazanca hizmetle;

Evinde akşam otursan kemâl-i hizmetle;

Karın, çocukların, annen baban kimin varsa,

Dolaşsalar, seni kat kat bu hâleler sarsa;

Saray-ı cenneti yurdunda görse olmaz mı?

İçinde his taşıyan kalb için bu zevk az mı?

Karın nedîme-i ruhun; çocukların ruhun;

Anan, baban birer âgûş-i ilticâ-yı masûn”

Modern mistik Őiirin ekol isimlerinden Necip Fazıl'ın Şair olarak yetiŐmesinde annesinin bŧyŧk rolŧ vardır. Necip Fazıl, Anneciğim adlı Őiirinin bir ŧnitesinde annesini romantik bir atmosfer içinde Őoyle anar:

«Ak saçlı baŐını alıp eline,
Kara hŧlyalara dal anneciğim.
O titrek kalbini bahtın yeline,
Bir ince tŧl gibi sal anneciğim.»

Küçük nesnelere büyük şairi Behçet Necatigil, Gülüşleri adını vermiş olduğu şiirinde anne ve babanın birbirlerine olan sevgisinin çocuğa yansımasını şöyle ele alır:

«Uykusunda, uyanık, seyredilen bir çocuk

Gülümser masum.

Yıllar sonra bileceği yakınlığı o yaşta,

Anne baba arasında adlandıramadığı

Bakışları, ilgiyi şimdiden anlar da

Gülümser

Bilirim.»

İkinci Yeni şiirinden İslamî ve mistik bir duyarlılıkla bireysel olarak farklı bir yol çizen Sezai Karakoç, en güzel ve en çarpıcı çocuk imgelerinden birini Balkon şiirinde üretir. Balkon, insanın yaşam alanını daraltan modern dünya ideolojilerinin üretmiş oldukları inşai bir unsurdur, bir diğer ifadeyle yarı açık hapishanedir.

«Çocuk düşerse ölür çünkü balkon

Ölümün cesur körfezidir evlerde

Yüzünde son gülümseme kaybolurken çocukların

Anneler anneler elleri balkonların demirinde

İçimde ve evlerde balkon

Bir tabut kadar yer tutar

Çamaşırlarınızı asarsınız hazır kefen

Şezlongunuza uzanıp ölü

Gelecek zamanlarda

Ölüleri balkonlara gömecekler

İnsan rahat etmeyecek

Öldükten sonra da

Bana sormayın böyle nereye

Koşa koşa gidiyorum

Alnından öpmeğe gidiyorum

Evleri balkonsuz yapan mimarların.»

«Anne öldü mü çocuk
Bahçenin en yalnız köşesinde
Elinde siyah bir çubuk
Ağzında küçük bir leke

Çocuk öldü mü güneş
Simsiyah görünür gözüne
Elinde bir ip nereye
Bilmez bağlayacağını anne
Kaçar herkesten
Durmaz bir yerde

Anne ölünce çocuk
Çocuk ölünce anne.»

Sezai Karakoç

Behçet Necatigil de ailenin kederleri uzaklaştıran yapısına vurgu yapar.

«Sağ çıkıp günlük savaştan
Evin yolunu tutmuşum
Yemek yedik, çocuklarım uyudu
İniyor üstüme yavaştan
Allah'ın bembeyaz bulutu
Kederlerimi unutmuşum.»

Behçet Necatigil

⊠ Haydar Ergülen anne ve çocuk ilişkisine farklı bir boyut getirerek bir sorgulama yaşatır:

⊠ «Anne senin yüreğin taş olsa dayanır mı
Kuş olsa çiçek olsa gündüz olsa
Kırılmaz mı acıdan bir sap menekşenin boynu

Bu kez dağlar doğursun beni anne
Sen de ılık bir yağmur ol
Durmadan yağ kanayan yerlerime»

«Sahi senden mi doğdum anne
Yollar nehirler kuşluk vakitleri dururken
Bir insandan mı doğar çocuk...»

Haydar Ergülen

☒ Kaynakça

- ☒ Aile Yazıları 10, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 2016.
- ☒ Aktaş, H. “Klasik ve Modern Türk Şiirinde Anne ve Çocuk İmgesi”, İdil, C.1, S.4.
- ☒ Bacaksız, H. Mehmet Âkif Ersoy’da Aile, Toplum ve İnsan, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YL Tezi, 2008.